

2017 m. vasarą Žemaičių muziejuje „Alka” lankėsi svečias iš JAV Filipas Šapiro (Philip Shapiro), besidomintis žydų kultūriniu paveldu Telšiuose. Svečias buvo sužavėtas muziejuje saugomomis knygomis hebrajų kalba. Muziejininkams pasiguodus, kad nėra specialisto, kuris galėtų perskaityti bent šių knygų pavadinimus, mielai sutiko mums padėti. 1994 m. muziejus gavo knygą „Telšiai” hebrajų kalba, 1984 m. išleistą Izraelyje, kurią padovanojo vienas iš knygos autorių Zvi Brikas (Zvi Brick). Joje sudėti iš Telšių kilusių žydų atsiminimai apie miestą ir jo žmones. Ši knyga labai vertinga Telšių istorijos tyrinėjimui, bet neišversta – bevertė. 2018 m. F. Šapiro pastangomis JAV buvo rastas savanoris Selvinas Rosas (Selwyn Rose), kuris į anglų kalbą išvertė vieną straipsnį iš šios knygos - Šmuelio Natanovičiaus (Shmuel Natanowitz) „Telšių Ješiva”. Iš anglų kalbos vertė ir redagavo muziejaus darbuotojos Ajida Stančienė, Irma Kontautienė.

Telšiai

Antras skyrius

Telšių Ješiva, jos rabinai ir kitos institucijos

Telšių Ješiva ^[1]

Pagal Shmuel Natanowitz

Į anglų kalbą vertė Selwyn Rose

Telšių miesto šlovė ir garbė slypi Telšių Ješivoje. Jos dėka miestas buvo gerai žinomas tarp viso pasaulio žydų diasporos. Šimtai Europos, Amerikos ir Pietų Afrikos rabinų ir politinių veikėjų gavo išsilavinimą Telšių Ješivoje. Per šešiasdešimt šešerius egzistavimo metus ji paruošė tūkstančius jaunuolių, gerbiamų ir elitu laikomų Lietuvos miestų bendruomenių narių.

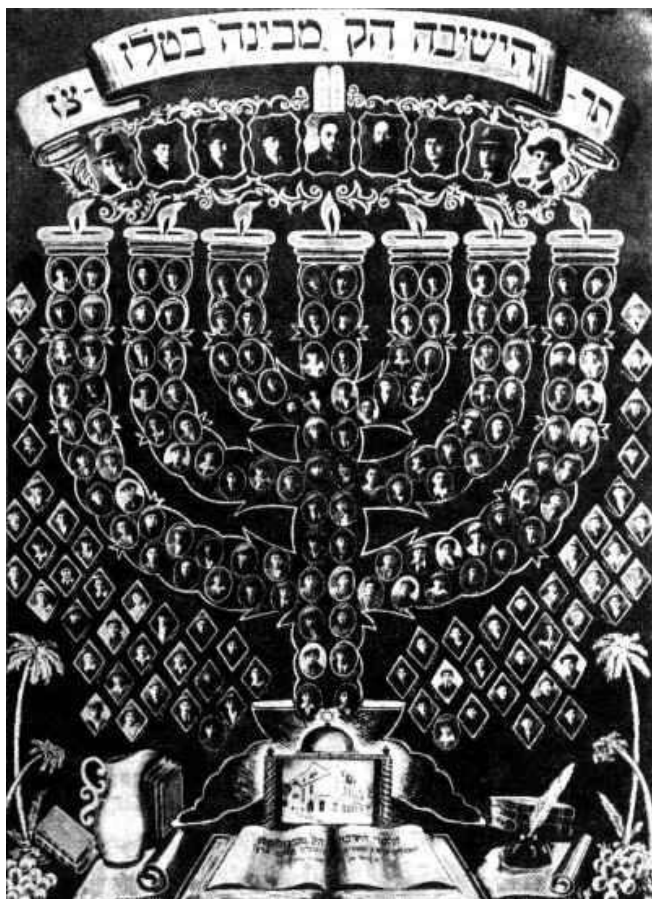
Telšių Ješiva buvo įkurta 1875 m. Pirmajai besimokančiųjų grupei vadovavo rabinas Natanas–Tzvi Finkelis (Natan–Tzvi Finkel). Jo pastangomis Ješivos įkūrimui buvo gauta 600 rublių auka iš gerai žinomo geradarijo Ovados Lechtmano iš Berlyno. Vienintelis Ješivos steigimo tikslas buvo Tora grįstos švietimo sistemos sukūrimas vietos žydų bendruomenės jaunimui.

Ješiva ypač sustiprėjo vadovaujant rabinui Eliezeriui Gordonui (Eliezer Gordon, 1840-1910) ^[2]. Rabino Izraelio Salanterio (Yisroel Salanter) įsakymu 1882 m. E. Gordonas tapo Telšių miesto rabinu, o 1884 m. - ir Telšių Ješivos vadovu. Nuo to laiko Ješiva klestėjimo ir plėtėsi. Rabinas E. Gordonas gimė Čarniany kaime ^[3], Vilniaus gubernijoje, išventintas Kaune ir buvo vienas geriausių rabino Gaono ^[4] Ysroelio Salanterio mokinių Kauno Ješivoje. Pasižymėjo itin aštriu protu, nepaprastai greita nuovoka ir erudicija. Sulaukęs 24 metų amžiaus jis jau dėstė *Gemara* ^[5] mokiniams Heršelio Neviazherio (Hershel Neviazher) Toros studijų namuose Kaune ^[6]. Rabinas Izraelis Salanteris labai vertino šį talentingą žmogų ir jį paskyrė Telšių Ješivos vadovu.

Rabino Eliezerio Gordono veikla Telšiuose sutapo su Apšvietos judėjimu, kuris prasidėjo Vokietijoje ir Austrijoje, o XIX a. pab. pasiekė Rusiją ir Lietuvą. Šiuo laikotarpiu tokie hebrajų rašytojai, kaip Adomas Ha-Cohenas (Adam Ha-Cohen), Michaelis Josephas Levinsonas (Michael Joseph Levinson), Abraomas Mapu (Abraham Mapu), Jehuda Leibas Gordonas (Yehuda Leib Gordon), Smolenskinas (Smolenskin) ir Lillienblumas (Lillienblum) aktyviai kūrė Lietuvoje. Jų įtaka žydų jaunimui buvo didžiulė. Ugingi Jehudos Leibo Gordono, Lillienblumo ir Smolenskino pasisakymai religiniais klausimais griovė Ješivos mokymo reputaciją jaunuomenės akyse. Situacija pablogėjo tiek, kad būti Ješivos bachūru ^[7] tapo pavojinga. Dėl smurto kai kurie gabiausi jaunuoliai paliko Ješivą.

Gaonas rabinas Izraelis Salanteris, supratęs kylančią grėsmę Toros mokymui, ieškojo būdų kaip sustabdyti šį procesą. Jis nusprendė, kad labiausiai padėtų naujo Ješiboto įsteigimas, o jam vadovautų jauni, talentingi, plačių pažiūrų Toros žinovai, gebantys pertvarkyti švietimo sistemą Ješivoje ir pritraukti jaunimą Toros studijoms.

Rabinas Eliezeris Gordonas buvo vienas iš išmintingiausių ir aistringiausių Toros tyrinėtojų, studijavęs ją dienomis ir naktimis, savo klausytojus žavėjęs ir stebinęs naujomis švento rašto interpretacijomis. „Sakydamas pamokslus, ginančius Torą^[8] tiek panirdavo į ekstazę, kad aplinkinis pasaulis jam nebeegzistavo“ (iš rabino Ze'ev'o Arieho Rabinerio monografijos apie rabiną Eliezerį Gordoną). Jis labai mylėjo savo mokinius ir buvo ne tik geras vadovas, pedagogas, bet ir gailėstingas tėvas. „Jo asmenybė buvo patraukli, išvaizda labiau aristokrato nei rabino, o manieros ypatingos. Su savo žmonėmis Ješivoje elgėsi tėviškai, rūpinosi, kad jo studentai būtų tinkamai apsirengę ir pasiruošę pamokoms. Susirgus kuriam nors mokiniui, rabinas stengėsi jam padėti kuo galėdamas“ (taip knygoje „Nuo Voložyno iki Jeruzalės“ rašė rabinas M. Berlinas (M. Berlin)).

Šventosios Ješivos absolventai 1937 m.

Rabinas Eliezeris pertvarkė Ješivą: padalino savo mokinius į penkias klases, priklausomai nuo jų žinių ir padarytos pažangos, pats dėstė Torą ir religiją penktajai klasei, o kitoms klasėms paskyrė geriausius Ješiboto mokytojus. 1884 m. savo žentą rabiną Josefą Leibą Blochą ((Yosef Leib Bloch, 1849-1930)^[9] ir 1885 m. rabiną Šimoną Škopą (Shimon Shkop, 1843-1940)^[10] paskyrė Ješivos vadovais. Rabinas Josefas Leibas Blochas gimė 1849 m. garsioje rabinų šeimoje Raseiniuose, studijavo Kelmėje ir Voložyne. Tapęs Ješivos vadovu, įgyvendino daug pokyčių. Jis buvo ne tik puikus Toros mokytojas, bet ir talentingas pedagogas, organizatorius, padėjo rabinui Eliezeriui valdyti Ješivą ir, kaip buvęs *Shitat-Ha-Mussar*^[11] studentas, skatino savo studentus siekti dvasinio tobulumo be tradicinių rafinuotų diskusijų, įkvėpdavo juos savo novatorišku požiūriu į žydų teisę ir folklorą. Kiekvienas jo žodis buvo pasvertas ir apgalvotas. Rabinas J. L. Blochas pasižymėjo punktualumu, net buvo sakoma, kad pagal jo atėjimą ir išėjimą galima nustatyti savo laikrodžius. Net savo namuose visada buvo elegantiškai apsirengęs, o šeimos nariai į jį kreipdavosi „Jūs“. Keliavdavo visada kartu tik su Ješivos nariais ir naudodavosi tik pirmąją traukinio klasę. Savo elgesiu ir praktika jis reiškė pagarbą Torai, taip įkvėpdamas Ješivos studentus - rašė rabinas Dovas Katzas (Dov Katz) straipsnyje apie Lietuvos žydus). Studentai gerbė J. L. Blochą už jo svaiginančią analitinę mąstymą ir drąsą ginant savo įsitikinimus.

Rabinas Šimonas Škopas gimė 1843 m. Turece (Turetz), Minsko gubernijoje. Jis garsėjo savo pedagoginiais gebėjimais, buvo sukūręs Talmudo mokymo sistemą, analizuojančią kiekvieną Talmudo įsakymą visomis prasmėmis. „Jo dėstymas buvo ir meniškas ir sąmoningai sukomponuotas, tikslus ir šiek tiek užslėptas. Laimingiausia mano gyvenimo diena buvo ta, kai turėjau teisę ir privilegiją sėdėti šalia rabino Šimono“ (rašė Ben-Zionas Dinuras knygoje „Išnykęs pasaulis“). Rabinas Š. Škopas Ješivoje išdirbo 18 metų. 1903 m. išvyko ir tapo Malecho rabinu vietoj savo tėvo.

1904 m. jo vietą užėmė rabinas Haimas Rabinovičius (Haim Rabinowitz, 1860-1931). Jis gimė Luokėje ir vadovavo Telšių Ješivai 27 metus iki pats savo mirties Kaune 1931 metais. Aplinkiniams įsiminė kaip nuovokus ir paprastas žmogus. Jo sukurtas naujas studijų stilius, pavadintas „Rabino Chaimo keliu“, išsiskyrė nuostabiais pamokslais apie žydų įstatymus. Kiekvienoje diskusijoje ar tyrime su mokiniais aptardavo įvairias problemos puses, analizuodavo motyvus ir esmę. Buvo kuklus ir labai mėgiamas mokinių. H. Rabinovičius tapo vienu žymiausių dvasinio mokymo, visame pasaulyje žinomo kaip „Telšių Ješiva“, kūrėjų – taip jį apibūdino rabinas M. Gifferis knygoje „Toros institucijos Europoje“.

Pradžioje Ješiva buvo dideli studijų namai, kuriems pastatas buvo pastatytas 1895 metais. 1909 m. Telšiuose kilęs gaisras sunaikino dalį namų, tarp jų ir Ješivos pastatą. Tais pačiais metais rabinas Gaonas Eliezeris ėmėsi iniciatyvos pastatyti kitą Ješivos pastatą, kurio dydis ir prestižas prilygtų pirmajam. Pastato vieta pasirinkta Išdinės gatvėje. Ješivos kieme pastatytas antras pastatas rabinams gyventi, o visa teritorija aptverta aukšta tvora.

1891 m. uždarius Voložyno Ješivą, Telšių Ješiva tapo vienu didžiausių Ješibotų ir studentai vykdavo mokyti iš Lenkijos ir Rusijos. 1895 m. čia jau studijavo 300 vyrų (pagal rabino Š.Škopo registraciją).

Mokymo programa

Kaip ir minėta anksčiau, Rabino Eliezerio studentai buvo suskirstyti į penkias klases. Pirmųjų trijų klasių dėstytojai buvo Ješiboto vadovai. Paskaitų metu jie tyrinėjo Torą ir *Shiurei-Da'at*^[12]. Ješivos vadovas parengdavo bendras paskaitas visiems studentams. Visose paskaitose apie Torą studentai turėjo „visišką akademinę laisvę“, jos metu diskutuodavo, argumentuotai kalbėdavo su lektoriumi. Paprastai kiekvienoje Toros paskaitoje kildavo ginčai tarp lektoriaus ir studentų bei tarp pačių studentų. Diskusijos tęsdavosi ir pasibaigus paskaitai.

Shiurei-Da'at paskaitų metu nebūdavo jokių diskusijų, studentai analizuodavo Toros, tikėjimo ir etikos principus. Ješivos vadovo namuose vykdavo studentų žinių patikrinimai, vadinami „Pokalbiais apie Torą“.

Metų studijos buvo dalijamos į du semestrus: nuo *Roša-a-Šanos* iki *Pesacho*, ir nuo *Pesacho* iki *Roša-a-Šanos*. Kiekvieną kartą Ješivos studentai turėjo išmokti vieną iš *Mišnos* traktatų^[13]. Pasibaigus paskaitoms vyresnieji studentai pasirinkdavo sekančius traktatus. Visos paskaitos buvo susijusios su tuo metu nagrinėjama tema.

Be *Gemaros*, studentai taip pat studijavo „Rishonim ir Acharonim“ - „Pirmųjų ir pastarųjų“ žydų teisės žinovų^[15], *Ketzot HaChoshen*^[16] taip pat ir kitus žinomus darbus.

Buvo sakoma, kad Telšių ješivos studentai *Gemara* žino nuo A iki Z.

Ješivos dienotvarkė:

08:00 - *Shachrit* - rytinė malda - iki 10:00.

Pertrauka pusryčiams.

10:30-14:00 - Pirmasis „užsakymas“ - *Mincha*- popietės malda.

Vidurdienis pietums.

16:00-21:30 - Antrasis „užsakymas“.

Musar studijų valandomis^[11] kiekvienas studentas pasirinkdavo sau knygą apie *Musar* ir ją studijuodavo, kartais ir keliese tarpusavyje garsiai. Skaitomiausios knygos apie *Musar* buvo rabino Yonah Gerundi „Atgailos vartai“, nežinomo autoriaus „Orchot Tzadikim“ ir kt.

Nustatytomis valandomis ir iki vėlyvos nakties, o kartais net ir visą naktį keletas studentų studijuodavo iki pat aušros, tad buvo sakoma, kad *Toros* balsas niekada nenutyla.

Musar studijos Ješivoje išprovokavo rimtas ir argumentuotas diskusijas tarp studentų ir vadovybės. *Musar* sukūrė Izraelis Salanteris (Yisroel Salanter, 1883-1910). Rabinas Izraelis studijavo Vilniaus Ješivoje, vėliau persikėlė į Kauną ir ten 1849 m. įkūrė Ješivą, kuri tapo *Musar* judėjimo centru. *Musar* jis laikė skydu prieš Apšvietą. Jo supratimu, kiekvienas žydas turėjo ne tik studijuoti Torą, bet ir *Musar* literatūrą kaip privalomą „Dievui ir žmogui“. Be paklusnumo visiems įsakymams, žmogui buvo suteikta galimybė suprasti ir patobulinti save - *Tikkun Midot*. Jis daug keliavo, o jo pamokslai teikė dvasinę paguodą ir skatino tobulėjimą. I. Salanteris dėstė studentams savo filosofiją ir daug nuveikė, dirbdamas su asimiliuojamu jaunimu Vokietijoje. Jis sakė, kad žmogus turi rūpintis ir savo dvasiniais bei materialiais poreikiais, ir būti dievobaimungu. Pasakojama, kad ruošiantis *Pesach Tikkun Midot* šventei, jis susirgo ir negalėjo dalyvauti ritualiniame kepime. Jo mokiniai paklausė dėstytojo, į ką reiktų atkreipti dėmesį, o šis atsakė: „Atlaidžiai žiūrėkite į moterį, kuri ruošia tešlą. Ji tapo našle, ir jai reikia užuojautos bei supratimo“.

Musar studijos tapo mokymosi pagrindu Telšių Ješivoje, nors studentai tam priešinosi. Tai paskatino Ješivos vadovybę pakviesti penkiolika vyresniųjų studentų iš Slobodkos Ješivos, norint įtakoti vietinius studijuoti *Musar* ir bent kiek paveikti bendrą jų elgesį ir požiūrį. Maištas prasidėjo nuo išspausdinto pamfletu prieš svečius iš Slobodkos ir trikdžių pamokose. Vėliau lėkė akmenys, išdaužtas vienas langas, studentai nerimo ir rabino Gaono Eliezerio akivaizdoje, kuris net du kartus nualpo iš išgąščio. Galiausiai Ješiva buvo uždaryta, ir studentai 1899 m. persikėlė į Studijų namus. Tarp pagrindinių maišto dalyvių buvo Abraomas Herzfeldas (Avraham Herzfeld) ir Josefas Kahanemanas (Yosef Kahaneman), vėliau įkūręs Panevėžio Ješivą.

Profesorius Ben-Zion Dinuras savo knygoje „Išnykęs pasaulis“ aprašo, kaip Josefui Kahanemanui ir Abraomui Herzfeldui pasirodžius Ješivos vadovo rabino Eliezerio Gordono namuose, šis paklausęs jų: „Kokios naujienos?“, o tie atsakė: „Mes studijuojam be pertraukų ir esam alkani“. Tai išgirdęs, juos nuramino, nuėjo į gretimą kambarį ir grįžęs padavė jaunuoliams 25 rublius.

Po keletos dienų Ješiva vėl buvo atidaryta, o sukilimo lyderiai pašalinti iš Ješivos. Bet pokyčių privalomose *Musar* studijose įvyko. Rabinas Josefas Leibas Blochas paliko Ješivą ir buvo perkeltas į Varnius, o vėliau į Šeduvos miestelį. Jis buvo pagrindinis *Musar* studijų propaguotojas ir pasižymėjo disciplina. Maištas buvo nukreiptas prieš griežtas drausmines priemones: už vėlavimą į maldą taikomos piniginės baudos, kiekvieną rytą Ješivos tvarkdarys rabinas Meiras Kantoras (Meir Kantor) eidavo žadinti studentų ir jiems atverdavo langus, o vėluojančius į rytines pamaldas pažymėdavo, grasindamas žemiausiais įvertinimais.

Ješivos pastatas buvo vieno aukšto (apie 800 kvadratinių metrų). Aukšta tvora supo kiemą, o jame stovėjo rabino Eliezerio namas. Iš vienos pastato pusės buvo įėjimas į paskaitų salę, o kitas vedė į biblioteką. Pagrindinė Ješivos salė buvo skirta *Toros* studijoms, o erdvus kambarys su trimis eilėmis lentynų studentų knygoms laikyti. Išilgai rytinės sienos buvo Šventoji Arka, o centre - pakyla *Toros* skaitymui.

Studentai mokydavosi kartu vienoje salėje: individualiai arba diskutuodami tarpusavyje. Studijos vykdavo triukšmingai, mokiniai, aptardami temą, tarpusavyje ginčydavosi. Pašaliniam žmogui tai galbūt ir nebuvo priimtina, tačiau jaunuoliams mokytis netrukdė. Apie trijų šimtų jaunų žmonių buvimas kartu Ješivoje sukūrė ypatingą brolišką ir linksną atmosferą. *Gemaros* tyrinėjimas ir aštrios diskusijos jiems teikė džiaugsmo ir laimės. Daugelis vėliau su nostalgija prisimins savo studijų metus Ješivoje.

Patekti studijuoti į Ješivą buvo sunku, ne tik dėl finansinės naštos, bet ir dėl didelio kandidatų srauto po Voložyno Ješivos uždarymo. Tad, kandidatuojuojant mokytis Telšių Ješivoje, buvo labai svarbu gauti miesto rabino rekomendacinį laišką su išsamiu asmeninio gyvenimo aprašymu. Tik gavus Ješivos vadovybės rašytinį kvietimą, kandidatuojuojantis asmuo būdavo priimamas studijuoti. Priimtų kandidatų skaičius iš dalies priklausė ir nuo miesto savivaldybės patvirtinimo. Priėmimo sąlygos Telšių Ješivoje buvo skelbiamos „Ha-Melitz“ ir „Ha-Tzfira“ laikraščiuose.

Caro valdžios požiūriu Telšių Ješivos studijos buvo nelegalios, nes mokyklos personalo kvalifikacija neatitiko aukštojo akademinio mokslo standartų, taip pat čia nebuvo reikalaujamų bendrųjų akademinų dalykų. Mokykla galėjo būti bet kada uždaryta. Be to nuolat grėsė pavojus, kad studentai bus imami į kariuomenę šešeriems metams. Ši situacija tapo nuolatiniu galvos

skausmu Ješivos administracijai. Dėl Kauno valdžios informatoriaus skundo atvykęs pareigūnas norėjo atlikti tyrimą. Tačiau buvo popietės maldos metas, vyko studijos ir pareigūnui buvo paaiškinta, kad šiuo metu negalima trikdyti rabino ir reikia laukti pertraukėlės. Tuomet studentai išsiskirstė ir tyrimas žlugo.

Rabino Ze'ev'o Dinuro monografijoje apie rabiną Eliezerį Gordoną rašoma, kaip aukšto rango pareigūnas Popovas, žinomas kaip antisemitas, atvyko pas Ješivos vadovą ir pareikalavo nutraukti studijas, o jei rabinas nepaklus šiems reikalavimams, bus ištremtas iš miesto. Rabinas Eliezeras Gordonas stovėjo tvirtai ir piktai atsakė, kad yra įsitikinęs, kad pats pareigūnas bus išvarytas iš miesto, kol jis rabinas. Taip ir atsitiko. Šis įvykis padarė didelį įspūdį valdžios institucijoms. Rabinas Eliezeris gerai mokėjo rusų kalbą ir valstybės įstatymus žinojo geriau nei dauguma advokatų, jį priimdavo valdžios atstovai ir tos įtakos dėka visi Ješivos studentai būdavo atleidžiami nuo karinės prievolės. 1910 m. jis nuvyko į Angliją rinkti pinigų Ješivos atsatymui po gaisro. Ten nepalankiai sutiktas, mirė Londone ištiktas širdies priepolio, ten ir buvo palaidotas.

Po Eliezerio Gordono mirties jo žentas rabinas Josefas Jehuda Leibas Blochas, iki tol tarnavęs Šeduvoje, tapo Ješivos vadovu.

Laikui bėgant Telšių Ješivos studentija keitėsi. Naujajai kartai netrūko pasitikėjimo savimi ir savo nuomonės teisumu. Studentai nebuvo „... liūdnos sielos, gyvenančios be tikslo ir laukiančios senatvės... ir štai ta kibirkštis mirė jo veide ir žandai pabalo...“ (kaip rašė Talmudo tyrinėtojas H. N. Bialik). Studentai buvo jauni, pilni energijos ir gyvenimo džiaugsmo. Jų mokytojai žinojo, kaip jiems įkvėpti savigarbos jausmus: jie reikalavo ne tik studijuoti *Tora* ir paklusti įstatymams, bet ir atkreipti dėmesį į savo išvaizdą ir drabužius už Ješivos sienų. Kad bendramoksliai neišsižeistų, studentams buvo uždrausta reguliariai valgyti miestiečių namuose (išskyrus Šabo dieną). Poetas Shimonas Frugas taip apibūdino: „Nevalgyti ir nuryti ašaras“. Profesorius Ben-Zionas Dinuras savo prisiminimuose aprašė tokią situaciją: rabinui Šimonui Škopui pastebėjus, jog jo paltui trūksta vienos sagos, papriekaištavo, kad Ješivos studentas leidžias savo rūbui nuširti, ir paprašė savo žmonos įsiūti trūkstamą sagą.

Ješivos studentai buvo puikiai informuoti apie „naujus vėjus“, sklidančius aplink. Sionistinis judėjimas ir pirmasis sionistų kongresas 1897 m. sulaukė didelio susidomėjimo tarp Ješivos studentų. Pasirodžius pranešimui apie Herzlio (Herzl) mirtį, Ješivą apgaubė gedulas, o praėjus vieneriems metams, studentai paprašė jo atminimui maldos „El Maleh Rahamim“. *Maskilimo*^[17] knygos aplinkiniais keliais pasiekdavo Ješivos studentus. Rabino Eliezerio Gordono sūnus, rabinas Šmuelis Gordonas (Shmuel Gordon), maskilimas ir aktyvus sionistas, retkarčiais pristatydavo sionistinės pakraipos literatūros. Laikraščiai „Ha-tz'fira“ ir „Ha-Melitz“ buvo populiarūs tarp studentų.

1905 m. revoliucijos metu Kišiniove ir kituose carinės Rusijos miestuose kilę pogromai sukėlė studentų bruzdėjimus. Socialistinis judėjimas, politinė laisvė ir politinis teritorinis žydų klausimo sprendimas skatino studentus veikti. Kai kurie iš jų užsikrėtė naujomis idėjomis, dalyvavo nelegaliose socialistinės organizacijose ir paliko Ješivą. Administracija labai atidžiai stebėjo savo studentus, didino *Mussar* ir *Shirei Da'at* tyrimus, šalino visus įtartinus elementus iš Ješivos. Be to, numalšinus revoliuciją, suaktyvėjo mobilizacija į kariuomenę ir tai sumažino studijuojančių skaičių iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios.

Ješiva po pirmojo pasaulinio karo

1914 m. prasidėjus Pirmajam pasauliniui karui, beveik visa studentų bendruomenė buvo išsklaidyta. Liko tik keli senbuviai. Telšių Ješiva buvo vienintelė, neišsikėlusį kitur. Nepaisant visų užklupusių sunkumų, ji išsilaikė.

1918 m. paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, Ješiva greit atsigavo. Didėjo norinčių studijuoti skaičius. Per kelerius metus studijų kokybė ir studijuojančių skaičius pasiekė prieškarinį lygį. Iš ankstesnės vadovybės liko tik rabinas Blochas ir Haimas Rabinovičius.

Nepriklausomos Lietuvos valdžia pripažino Ješivą aukštąja mokykla, kaip pažangią Talmudo studijų instituciją, bet pareikalavo įvesti visoms aukštosioms mokykloms privalomus dalykus. Rabinas Josefas Leibas Blochas sutiko ir 1920 m. įkūrė „Mechiną“^[18]. Ješivos studentai buvo atleisti nuo karinės prievolės, kaip ir kitų aukštųjų mokyklų studentai gaudavo visas privalomas

išmokas. Kaip minėta, „Mechina“ buvo įkurta 1920 metais. Visi moksleiviai, baigę ketverių metų pradinę mokyklą, toliau studavo į „Mechina“ mokyklą ir po ketverių metų studijų galėjo pereiti į Ješivą. Taip Telšiuose buvo sukurta pilna tradicinė žydų švietimo sistema, kuri įtakojo miesto dvasinį gyvenimą. Pirmuoju šios mokyklos direktoriumi tapo rabinas Mordechajus Rabinovičius (Mordecai Rabinowitz), o po jo – rabinas Pinchas Halpernas (Pinchas Halpern). Iki 1933 m. kol naujas pastatas nebuvo pastatytas, „Mechina“ moksleiviai mokėsi Ješivos pastate.

1929 m. pastatytas atskiras pastatas studijoms ir gyvenimui rabinams (Kollel), kuriame gyveno 12 jaunų vyrų, paskirtų *Rabbanuto*. Jiems vadovavo rabinas M. Katzas (M. Katz).

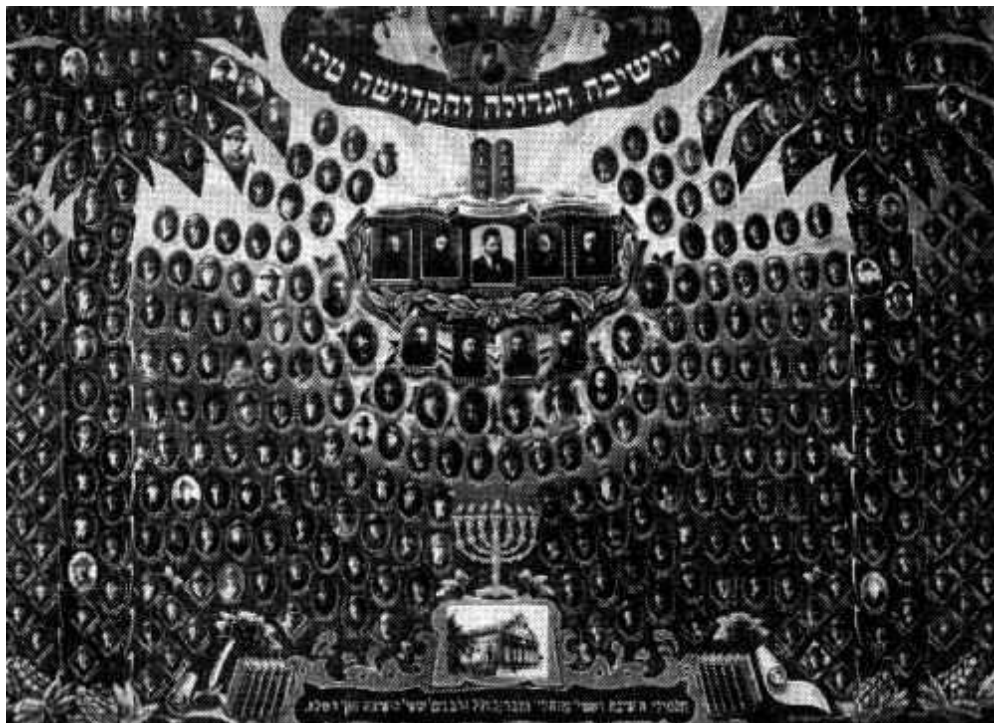
1926 m. rabino Josefo Leibo Blocho sūnus rabinas Zalmanas Blochas (Zalman Bloch, 1886-1941) tapo Ješivos inspektoriumi, o vėliau dvasiniu vadovu. 1929 m. rabinas Eljahu Meiras Blochas (Eliyahu Meir Bloch, 1894-1955) tapo Ješivos vadovu, tačiau studentų organizacija reišė nepasitenkinimą dėl jo jauno amžiaus ir protestų prieš jį daugėjo. Rabinas E. M. Blochas, kilniaširdis ir energingas, buvo vienas iš mokyklos atkūrėjų 1918 m., aktyviai dirbo Ješivos administracijoje ir kitose švietimo įstaigose.

Po Pirmojo pasaulinio karo mokymo programa Ješivoje liko tokia pati, kokia buvo vadovaujant rabinui Eliezeriui. Tik po jo mirties sumažėjo Ješivos vadovų kontrolė studentų kasdieniam gyvenimui.

Vadovaujant rabinui Josefui Leibui Blochui pertvarkytos Ješivos administracijos funkcijos, o atsakomybė už studentų poreikių tvarkymą buvo perduota įvairiems studentų komitetams.

1930 m. rabinas Gaonas Josefas Leibas Blochas, sulaukęs 81 metų, pakviestas skaityti Toros, nualpo ir netrukus mirė. Jį pakeitė sūnus rabinas Abraomas Jitzhakas (Avraham Yitzhak Bloch, 1891-1941), 39 metų tapęs Ješivos vadovu.

Rabinas Abraomas Jitzhakas dar jaunystėje buvo žinomas kaip nepaprastų gabumų žmogus. Puikus Toros žinovas ir ištikimas gynėjas, gamtos apdovanotas jautria širdimi, malonia išvaizda ir kilniomis manieromis, buvo mylimas ir gerbiamas savo kolegų. Jam vadovaujant, studentų skaičius Ješivoje perkopė 400 (įskaitant Mechina). Telšių Ješiva garsėjo visame pasaulyje, o studentai atvykdavo iš visų Europos šalių – daugiausia iš Vokietijos, Čekoslovakijos, Vengrijos, Anglijos.

Didžioji Tešlių Ješiva vadovaujant rabinui Jitzhakui Blochui

Tarp gerai žinomų studentų iš užsienio, kurie mokėsi ir studijavo Telšių Ješivoje, buvo dr. Boreris (Borer), dr. Eliezeris Blochas (Eliezer Bloch), garsus žurnalistas Ezrielis Karlebachas (Ezriel Carlebach), Vohlgemotas (Wohlgemoth), dr. Šeršefskis (Shershefski) ir kiti.

Hitleriui atėjus į valdžią, Ješivoje išaugo pabėgėlių iš Vokietijos skaičius. 1931 m. Kauno ligoninėje mirė rabinas Haimas Rabinovičius. Jį pakeitė sūnus rabinas Ezrielis Rabinovičius (Ezriel Rabinowitz, 1904-1941). Dar vaikystėje atsiskleidė jo gabumai, jis garsėjo savo Toros aiškinimais ir tvirtais įsitikinimais.

Tarpukaryje aktyvėjo studentų veikla už Ješivos sienų. Jie dalyvavo *Haredi* partijų „Agudat Yisroel“, „Jaunoji Agudat Yisroel“ ir „Mizrachi“ veikloje, prisidėjo prie vietinių *Haredi* laikraščių platinimo: savaitinio jidiš kalba „Der Yiddisher Lebber“ ir mėnesinio „Ha-Ne’eman“ (abu buvo leidžiami Telšiuose).

Ješivos studentai dalyvaudavo viešose diskusijose, vykusiose tarp skirtingų miesto sionistų frakcijų, ypač rinkimų laikotarpiu, skaitydavo laikraščius ir tiriamuosius žurnalus, kurių gaudavo savivaldybės bibliotekoje. Tai neabejotinai skatino švietimą tiek šeimose, tiek bendravimą tarp šeimų mieste. Laisvalaikiu jie vykdavo į ekskursijas ir pasivaikščiojimus miesto apylinkėse; vasarą mėgdavo maudytis ežere arba vakarais irstyti valtimis.

Studentai iš aplinkinių kaimų gaudavo finansinę paramą iš Ješivos kasų du kartus per studijų laikotarpį. Ši suma vos padėdavo jiems išgyventi, nes išteklių buvo griežtai ribojami. Dauguma studentų gaudavo paramą iš savo tėvų. 1928 m. buvo atidaryta virtuvė, kuriai vadovavo rabinas Mošė Aharonas Pattas (Moshe Aharon Patt). Joje studentai gaudavo nemokamus pietus Ješivos sąskaita, o virtuvėje dirbo patys.

Kaip jau minėta, studentų reikalus tvarkė ir organizavo iš pačių studentų suburti komitetai. Komitetas buvo tarpininkas tarp studentų ir administracijos: paskirstydavo mokesčius tarp studentų ir dalyvaudavo nustatant egzaminus, sprendžiant ūkinius klausimus, susijusiais su Ješiva. Apgyvendinimo komitetas dalyvaudavo nustatant nuomos mokesčius studentams.

Sveikatos komitetas rūpinosi studentų sveikata, taip pat labdaros finansavimu; jo nariai surasdavo gydytojus ir vaistininkus, kurie teikdavo nemokamą apžiūrą; pagalbos komitetas suteikdavo paskolas be palūkanų.

Redakcinis komitetas: rabino Josefo Leibo Blocho ir rabino Haimo Rabinovičiaus Toros pamokos buvo spausdinamos šariporagrafu ir dalinamos studentams. Pamokslus ir paskaitas redaktoriai iš atminties užrašydavo ir parengdavo spausdinimui.

Toros platinimo ir sklaidos komitetas: vėlesniais metais Ješivos studentai organizuodavo mažus Ješibotus aplinkinėse Lietuvos vietovėse žydų jaunuoliams, baigusiems pradinę mokyklą.

Toros pagalbos komitetas prižiūrėjo dešimčių tūkstančių tomų biblioteką.

Ješivos ekonominis išlaikymas

Vienintelis Ješivos išlaikymo šaltinis buvo pavienių žydų ir žydų centrų aukos. Iki Pirmojo pasaulinio karo pagrindinė parama būdavo gaunama iš Rusijos žydų bendruomenių. Paskutiniaisiais savo gyvenimo metus rabinas Eliezeris Gordonas bandė gauti aukų ne tik iš Rusijos. Norint siųsti delegatus į tokias keliones rinkti pinigų, reikėjo gauti trijų didžiųjų rabinų, kurių vardai būdavo skelbiami ir kurie ištirdavo situaciją Ješivoje, sutikimą.

Po Pirmojo pasaulinio karo situacija pasikeitė. Prasidėjusi ekonominė depresija ir Rusijos revoliucija smarkiai sumažino įplaukas iš Europos. Dauguma piniginių aukų ateidavo iš Jungtinių Amerikos Valstijų. Ješivos atstovai vyko į Ameriką, tikėdamiesi surinkti daugiau pinigų. Pirmieji delegatai, išvykę iš Telšių Ješivos 1926 m. buvo rabinai Mordechajus Katzas (Mordecai Katz), A.M. Blochas, Avneris Oklianskis (Avner Okliansky), Mordechajus Wessleris (Mordecai Wessler) ir kiti. Lietuvos žydai taip pat prisidėjo prie Ješivos išlaikymo. 1940 m. rabinai Mordechajus Katzas ir Eliyahu-Meiras Blochas pasiekė Ameriką per Sibirą ir Japoniją. Tai buvo paskutinė delegacija.

Atskirti nuo savo šeimų ir artimųjų karo pabaigoje, atlaikę „Jobo pranašystes“ apie savo šeimų netektį, jie nugalėjo savo sielvartą ir įsteigė Telšių Ješivą Klyvlende, Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Ješivos sunaikinimas

1939 m. rugpjūčio 23 d. sovietai pasirašė sutartį su nacistine Vokietija (Ribentropo- Molotovo susitarimas) dėl Lenkijos padalijimo ir Baltijos valstybių, Bukovinos, Besarabijos atidavimo Rusijai. 1940 m. vasarą Rusija užėmė tris Baltijos valstybes, tarp jų ir Lietuvą.

Pirmuosius kelis mėnesius rusai nieko nedarė, pamokos ir studijos Mechinoje ir Ješivoje tęsėsi kaip įprasta. Tuo metu 380 studentų mokėsi Ješivoje, Mechinoje ir Kollėl.

Po trijų mėnesių vietos valdžia pareikalavo, kad Ješiva būtų iškelta ir jos pastatas paverstas ligonine. Tada studentai persikėlė į Mechinos pastatą, kuris vėliau taip pat buvo atimtas ir perduotas amatų mokyklai. Tada studentai persikėlė į Didįjį Studijų namą, vėliau išsisklaidė po aplinkinius miestelius: Tryškius, Šiluvą, Tauragę ir Vilkiją. Visiems filialams toliau vadovavo Ješivos rabinas Jitzhakas Blochas.

Dėl savo naivumo ir įsivaizduojamo saugumo jausmo vadovybė tikėjo, kad Ješiva ir toliau egzistuos sovietinėje Rusijoje, ieškojo laikinų sprendimų, nepriimdama lemtingiausio - paskatinti mokinius palikti mokyklą ir išvykti kur saugiau. „Atėjo laikas tau, o Viešpatie, dirbti“^[19]. Karo metu tik šešiolikai studentų pavyko pabėgti iš miesto, patekti į Rusiją ir įsikurti gyvenvietėje netoli Kirovo.

Jie studijuodavo naktimis ir dirbo dienomis. Aštuoni iš jų mirė nuo bado ir ligų, kiti išgyveno ir tik du iš jų atvyko į Palestiną. Tokia buvo Telšių Ješivos, kurios jau nebėra, istorija.

1941 m. liepos pabaigoje visi mūsų brangiausi, tarp jų ir Ješivos vadovas rabinas Abraomas - Jitzhakas Blochas, mokiniai, buvo nuvežti į mišką ir ten žiauriai nužudyti lietuvių budelių. Taip baigėsi šventos Telšių Ješivos genijų ir studentų sąrašas.

Galbūt tai buvo aukščiausiojo valia, kad šie atsiminimai būtų užrašyti ir taip galėčiau prisidėti prie Telšių Ješivos kankinių, mano mokytojų ir draugų, tarp kurių praleidau dešimt savo gyvenimo metų, įamžinimo.

Klyvlendo Ješiva Ohajo valstijoje, Amerikoje (iš rabino A. M. Blocho knygos „Telšių Ješiva“)

1940 m. rugsėjo 4 d. rabinai Mordechajus Katzas (1894-1965) ir Elijahu Meiras Blochas (1894-1955) paliko gimtąjį miestą Telšius, norėdami surinkti aukas ir ieškoti galimybės Ješivą perkelti į kitą šalį. 1940 m. lapkričio 9 d. jie, kartu su dešimties studentų grupe, atvyko į Ameriką per Sibirą, Japoniją ir Australiją.

Minint rabino Josefo Leibo Blocho mirties metines 1941 m. spalio 10 d. Ješiva buvo atidaryta Klyvlende (Ohajo valstijoje, JAV). Visas savo pastangas rabinai E. M. Blochas ir M. Katzas skyrė Ješivos įkūrimui. 1944 m. Ješiva persikėlė į naują pastatą ir studentai čia vyko studijuoti ne tik iš Amerikos, bet ir iš Europos. Prie Ješivos buvo įkurta Mechina su trimis skyriais.

1963 m. buvo atidaryta hebrajų mokykla ir darželis, 8 deš. - vyrų Kollėl, o 1969 m. - mokytojų koledžas. 1965 m. mirė Ješivos vadovas rabinas Haimas Mordechajus Katzas. 1955 m. mirė rabinas Eliyahu - Meiras Blochas.

Nuorodos:

1. Religinė seminarija.
2. „Rabino Eliezerio atsakymai“ (1912 m.) ir „Rabino Eliezerio sakymai“, kuriuos pateikė jo žentas rabinas Soročkinas (Sorotzkin) iš JAV.
3. Kiti šaltiniai nurodo Svierių (Swir) vietovę.
4. Gaonas (hebr. – didybė, genijus) – oficialus viduramžių Babilonijos Suros ir Pumbeditos ješivų vadovų titulas. Vėliau – stambiausių ješivų vadovų garbės titulas arba didžiausių religijos autoritetų garbingas epitetas.
5. Gemara (aramėjų k. – užbaigimas; jidiš – gemorė) – Mišnos komentarai, išminčių sudaryti pirmaisiais mūsų eros amžiais. Kartu su Mišna sudaro Talmudą.
6. Dar vadinama Hershelio Neviazherio „Kloiz“ (Toros studijų ir maldos namai).
7. Bachur (jidiš „Bocher“) – hebrajų kalboje reiškia tiesiog jaunuolį, berniuką, vaikną.
8. Frazė „B'ritcha de'orta“ – verčiama „teisus pyktis ginant Torą“.
9. „Shiurei Halacha“ - „Žydų įstatymų paskaitos“, leista JAV 1941,1953 m.
10. „Shiurei Tora“ - „Toros pamokslai“, paskelbta 1948/9.
11. „Shitat Ha – Mussar“, „Mussar“ (hebr. – moralė) – religinis dorovinis mokymas. Atsirado XIX a. viduryje, pradininkas Izraelis Salanteris (Lipkinas). Salanteris judaizme pirmiausia akcentavo jo dorovinius principus.
12. Rabino Josefo Leibo Blocho knyga, išminties ir *Mussar* antologija.
13. Žr. <https://en.wikipedia.org/wiki/Mishnah>
14. Žr. <https://en.wikipedia.org/wiki/Gemara>

15. Žr. <https://en.wikipedia.org/wiki/Rishonim>.
16. Rabino Arie Leib Heller kūrinys (XVIII a.)
17. „Apšvietos“
18. Ikimokyklinė parengiamoji švietimo įstaiga, kurioje dėstomi įprastiniai akademiniai dalykai.
19. 119 psalmė, 127 eilutė.